

רקע תיאורטי, התפתחותי ויישומי

כיתה ד'-ט':

מרחב החיים:

המעבר של התלמיד מבית-ספר יסודי לחטיבת ביניים כרוך בשינויים אחדים המתרחשים בו-זמנית: מעבר מילדות להתבגרות, מלימודים במסגרת קטנה יחסית למערכת גדולה יותר בדרך כלל; מעבר למבנה לימודי שונה ופחות מוכר. המכוון יותר להישגים פורמליים; מסחנך משמעותי המלמד בכיתה שעות רבות ומשמש כתובת יומיומית למחנך הנפגש עם הכיתה מספר קטן של שעות בשבוע ובמקביל לו מפגש עם חורים מקצועיים רבים שלדרישותיהם אמור התלמיד להסתגל. מבנה חטיבת הביניים מזמן לעיתים מפגש לתלמיד עם אוכלוסיות תלמידים השונות מבחינה תרבותית וברמתן הסוציו-אקונומית. בנוסף לכך, חל היפוך משמעותי במעמדו של התלמיד - מ"גדול בין קטנים" ל"קטן בין גדולים", וכל המשתמע מכך ביחס למעמדו במסגרת הלימודית החדשה. ההתמקמות הלימודית והחברתית במערכת החדשה בצירוף שינויים פנימיים המתחוללים בתלמיד במהלך הלימודים בחטיבה, מזמנים עיסוק והשקעה רבים במיצוב חברתי/לימודי ובהשוואה מתמדת לבני גילו במהלך כיתה ח'. סיום חטיבת הביניים בכיתה ט' מזמן עיסוק בסוגיות המעבר לחטיבה העליונה, הממוקד בתחושת יכולת, נטיות אישיות והישגים לימודיים וטווח הבחירה של המסגרת הלימודית הבאה.

מטלות רגשיות חברתיות:

המטלות ההתפתחותיות המרכזיות בשלב זה הן מעבר מוצלח למסגרת החינוך החדשה העל-יסודית התמודדות עם קשיי שליטה במיומנויות הלימוד הנדרשות, הישגים בלימודים ורכישת מיומנויות הלמידה שנדרשות לחינוך גבוה יותר ולעבודה, מעורבות בפעולות שמחוץ למערכת, יצירת חברויות קרובות עם בני המין ועם בני המין האחר, ולבסוף, יצירה של זהות עצמית מאובשת תוך חתירה למידת עצמאות גוברת.

הערה: מעבר זה אינו פשוט כלל ועיקר, והוא כרוך פעמים רבות בלחצים, בחוסר שקט נפשי, בקשיים בריכוז ובלמידה, שעלולים לגרום פעמים רבות לירידה זמנית בלימודים, הגוררת אכזבה של התלמיד מעצמו וירידה בדימוי העצמי.

בשלב זה היכולת הקוגניטיבית מאפשרת למתבגר לזהות סתירות והיעדר עקביות בתוך עצמו ואצל אחרים (במה הוא סצליח ובמה פחות), הוא יכול לחשוב על אפשרויות רבות (כולל דברים שיכלו להיות מלבד אלה שישנם) ולחשוב על העתיד בצורה מורכבת.

עקב צמיחה גופנית ומינית מואצת מצופה מן המתבגר להסתגל לשינויים הדרמטיים העוברים עליו תוך שמירה על רציפות בחוויית העצמי למרות השינוי. השינויים הדרמטיים הללו מביאים עמם הזדמנויות לצמיחה אישית, אך גם עשויים להביא למשברים אצל המתבגר, וקונפליקטים בינו לבין הוריו. ועם זאת, יכולים השינויים שמתחוללים להוביל להתקדמות במערכות היחסים של המתבגר, ולרמה חדשה של גיבוש עצמי ובשלות, המסתמכים על העבר ומכוונים לעתיד: מערכות היחסים נושאות אופי מורכב ומעמיק יותר הן בין הורים למתבגרים, והן בינם לבין בני גילם. החברויות בין בני אותו מין הופכות אינטימיות יותר וכוללות חשיפה וגילוי עצמיים. בשלב זה אנו גם מצפים לתיאום בין מערכות היחסים הרבות - מערכת היחסים עם בני המין ועם בני המין האחר, מערכת של יחסים קרובים ותפקוד בקבוצה, כאשר לכל מערכת יחסים חוקיות משלה.

מכוונות המתבגר לעתיד חיונית, שכן בתום פרק זמן קצר יחסית בחטיבת הביניים מצופה לו מעבר נוסף, לכיתה י', הממוקד רובו ככולו בהישגים וביכולות לימודיים, ומגביר את העיסוק בגיבוש הזהות. תהליך גיבוש הזהות כולל בשלב זה גם בחירה של מסגרת לימוד חדשה ותחילתם של

הרהורים בדבר הכשירות לעבודה.

תנאים סביבתיים המאפשרים את ההתפתחויות הללו:

א. סביבה המספקת הזדמנויות ללמידה (משפחה, בית-ספר וקהילה):

- מכיוון שתקופה זו כוללת בתוכה שני מעברים חיצוניים (מעבר לכיתה ד' ומעבר מכיתה ט') ומעבר נוסף פנימי לגיל ההתבגרות, חשוב שהסביבה תשמר בתוכה יסודות מוכרים בצד העידוד להסתגלות ליסודות חדשים.
- מתן תחושת ביטחון באמצעות שימור היציבות ומניעת נדידה מיותרת בין כיתות ובין דמויות חינוכיות.
- הצבת דמות משמעותית של מחנך המרבה להיפגש ולשוחח עם התלמידים.
- קיום קשרים הדוקים עם הורים באמצעות מתן מידע ותמיכה וכתובת לפניות הורים.

ב. פעולות היזמות על-ידי המורה בנוסף לשיעורי תכנית כישורי חיים ומשלימות אותם:

- מכוונות כלפי התלמיד – לגלות התעניינות בתלמיד ולשמש אוזן קשבת לבקשות, לתלונות ולצרכים שמביע.
- איתור תלמידים הזקוקים להכוונה ולהתייחסות מיוחדת (מבחינה לימודית, חברתית, משפחתית).
- הקניית אסטרטגיות למידה בצורה מותאמת על-פי צרכי התלמידים.
- יצירת מקום ומשקל לקשרים חברתיים.
- יצירת הזדמנויות מכוונות ומקריות למפגשים רב-גיליים.

ג. מקומה של קבוצת ילדי הכיתה בהתפתחות היכולות והכישורים:

- עליה לתמוך בחברים במצבי מצוקה אישית וקבוצתית.
- עליה לסייע בהגדרת הזהות האישית על-ידי הבלטת הייחודי והמשותף, כולל סממנים חיצוניים של לבוש, תסרוקת, תכשיטים וכו'.
- עליה לספק נורמות התנהגות מקובלות.
- עליה להיות מעין מעבדה להתנסויות חברתיות מגוונות, ותוך כדי כך לסלול את הדרך ליחסים עם בני המין השני.
- עליה לאפשר להתבגר לקחת פסק זמן ומרחק מתפקידים וממחויבויות של מבוגרים (סורטורים).
- עליה לאפשר גאווה על ההשתייכות לקבוצות שונות של ממלאי תפקידים בבית-הספר ובקהילה.
- עליה לאפשר להתבגרים לשמר חברויות, ובה בעת לפתח חברויות חדשות
- עליה להכיר ולהוקיר סילוי תפקידים והשתייכות קבוצתית מחוץ לבית-הספר של תלמידי הכיתה (שמרטפות ועבודות אחרות, כדורסל, תנועת נוער, להקת ריקודים וכו').